

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Даниляк Р.П.

**Практикум з філософської пропедевтики:
методичні рекомендації**

Івано-Франківськ

2012

УДК 101.8 + 167

ББК 87я73

Д18

Рецензенти:

Гнатюк Я.С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рохман Б.М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Розглянуто і рекомендовано до друку Вченою радою філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Протокол №6 від 22 лютого 2012 року.

Даниляк Р.П.

Д18 Практикум з філософської пропедевтики: методичні рекомендації. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – 35с.

В методичних рекомендаціях до дисципліни „Практикум з філософської пропедевтики” містяться вказівки щодо підготовки до семінарських занять для студентів напряму підготовки 6.020301 „Філософія”. До змісту включено дефініції основних понять та термінів, тестові та практичні завдання, рекомендована література до дисципліни.

УДК 101.8 + 167

ББК 87я73

© Даниляк Р.П., 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. МЕТОД ТА МЕТОДОЛОГІЯ	7
ТЕМА 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОГРАМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ	11
ТЕМА 3. ЗАГАЛЬНОЛОГІЧНІ ТА ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ МЕТОДИ	17
ТЕМА 4. ПРИНЦИПИ ДОСЛІДНИЦЬКО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ	25
ТЕМА 5. НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ	28
ДОДАТКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	34

ВСТУП

Предмет „Практикум з філософської пропедевтики” є логічним продовженням предметів „Вступ до філософії” та „Вступ до спеціальності”, що читаються першокурсникам напряму підготовки 6.020301 „Філософія”. Цільовою аудиторією дисципліни, таким чином, є студенти першого курсу напряму підготовки 6.020301 „Філософія”, які вже засвоїли на елементарному рівні базові філософські категорії, знають про існування різноманітних філософських течій та напрямів, мають уявлення про складну структуру філософського знання (галузі філософського дослідження). Якщо „Вступ до філософії” та „Вступ до спеціальності” дають студентам-першокурсникам уявлення про те, *що* є філософія, то „Практикум з філософської пропедевтики” має за мету дати відповідь на питання „*як?*”, точніше кажучи, за допомогою яких засобів філософ створює знання. Тому основна увага в межах запропонованої дисципліни зосереджується на питаннях методології, – як загальнонаукової (зокрема, методології гуманітарних досліджень), так і філософської.

Виклад матеріалу та, відповідно, входження в тему, підпорядковані принципу „руху від загального до конкретного”, тому спочатку дається окреслення понять „метод” і „методологія” в цілому (Тема 1), далі розглядаються загальнофілософські методологічні програми як рівень фундаментальних світоглядних засновків пізнання (Тема 2), загальнонаукові та загальнологічні методи як основний інструментарій суб’єкта (Тема 3) та, врешті-решт, прикладний аспект методологічного знання, а саме, особливості та способи отримання й опрацювання інформації (Тема 4), зокрема, на прикладі курсової роботи як форми студентської навчально-наукової діяльності (Тема 5).

З огляду на сказане, головною *метою* предмету „Практикум з філософської пропедевтики” є: пояснити студентам місце і роль методології у пізнанні взагалі, головні риси найважливіших методологічних позицій сучасної філософії (феноменологічної, герменевтичної, системної, діалектико-логічної тощо), рівневу структуру методології, найважливіші принципи ведення пошуково-аналітичної роботи. Передбачається, що наслідком вивчення дисципліни буде формування у студентів наступних вмінь: опрацьовувати першоджерела та коментаторську літературу, аргументувати власну думку, самостійно та грамотно вести наукове дослідження, правильно оформляти його результати, адекватно визначати структурні елементи дослідницьких робіт, критично оцінювати методологічні позиції.

Важливо відзначити, що „Практикум з філософської пропедевтики” не призначений для *вичерпного* інформування студентів з методологічних питань. Дисципліна є лише вступом до методологічного знання, яке, відповідно до програми підготовки студентів-бакалаврів за напрямом 6.020301 „Філософія”, формується також спеціальними предметами, такими як „Методологія наукових досліджень”, „Методичні проблеми філософії”, „Методологія і методи соціологічних досліджень” тощо. У зв’язку з цим методологія, як вона висвітлюється в межах „Практикуму з філософської пропедевтики”, є радше моделлю, оскільки основна увага приділяється тим її складовим, які, по-перше, мають відношення до гуманітарного знання та, по-

друге, можуть бути використані у практиці студентських навчально-наукових досліджень (це знаходить вияв, серед іншого, в тому, що вимірювання, експеримент, формалізація та деякі інакші методи не розглядаються докладно, оскільки порівняно рідко застосовуються у гуманітарних дослідженнях; також це проявляється у контекстуальності дефініцій понять та термінів, які наводяться у методичних вказівках).

Велика увага при вивченні предмету приділяється виробленню у студентів вмінь та навичок самостійного ведення пошуково-наукової роботи, тому методичні вказівки містять великі блоки тестових та практичних завдань до кожної з тем. Частина практичних завдань призначені для самостійної позааудиторної роботи, інша – для виконання впродовж семінарських занять. Деякі завдання передбачають опрацювання студентами додаткового роздаткового (або, як варіант, самостійно підбраного) матеріалу, який не вміщується у методичних вказівках з міркувань економії місця та захисту авторських прав третіх осіб. Авторство окремих використаних матеріалів (зокрема, до Тем 2 та 3) не афішується, оскільки опрацювання їх студентами передбачає, серед іншого, встановлення часо-просторових вимірів їхнього створення (джерела, з яких запозичено матеріали, згадані у Списку використаної літератури).

Аудиторні години дисципліни розподіляються наступним чином:

Тема 1: лекційні – 2 год.; семінарські – 2 год.

Тема 2: лекційні – 4 год.; семінарські – 4 год.

Тема 3: лекційні – 4 год.; семінарські – 4 год.

Тема 4: лекційні – 2 год.; семінарські – 2 год.

Тема 5: лекційні – 2 год.; семінарські – 4 год.

Всього: лекційні – 14 год.; семінарські – 16 год.

В межах вивчення дисципліни „Практикум з філософської пропедевтики”, окрім усного та письмового опитування, виконання різноманітних практичних завдань, передбачене також написання підсумкової контрольної роботи наприкінці семестру.

Всі оцінки фіксуються у журналі обліку та успішності студентів у вигляді „5”, „4”, „3”, „2”.

Залік із предмету виставляється на підставі балу поточної успішності (ПУ) та балу за підсумкову контрольну роботу (ПКР).

У свою чергу, бал за поточну успішність є середнім арифметичним з усіх оцінок (окрім оцінки за підсумкову контрольну роботу), отриманих впродовж семінарських занять, помноженим на 16 (шістнадцять). Бал за підсумкову контрольну роботу – це оцінка за її виконання, помножена на 4 (чотири). Це робиться для того, щоб здійснити перехід до прийнятої у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника 100-бальної шкали. Таким чином, максимальний бал за поточну успішність може складати 80 балів, за підсумкову контрольну роботу – 20 балів.

Приклад 1:

Середнє арифметичне за ПУ: $4+3+4+5+3=19/5=3,8$

Бал за ПУ: $3,8 \times 16 = 60,8 \approx 61$

Оцінка за ПКР: 4

Бал за ПКР: $4 \times 4 = 16$

Заліковий бал: $61 + 16 = 77$.

Приклад 2:

Середнє арифметичне за ПУ: $5 + 4 + 3 + 4 + 5 + 5 = 26 / 6 = 4,3$

Бал за ПУ: $4,3 \times 16 = 68,8 \approx 69$

Оцінка за ПКР: 5

Бал за ПКР: $5 \times 4 = 20$

Заліковий бал: $69 + 20 = 89$.

Співвідношення університетської (100-бальної), національної („відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”) шкал та літерної шкали Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) таке:

90-100 балів – „відмінно” („5”), „зараховано” – А

80-89 балів – „добре” („4”), „зараховано” – В

70-79 балів – „добре” („4”), „зараховано” – С

60-69 балів – „задовільно” („3”), „зараховано” – D

50-59 балів – „задовільно” („3”), „зараховано” – E

26-49 балів – „незадовільно (з можливістю перездачі)” („2”), „незараховано” – FX

0-25 балів – „незадовільно (з повторним вивченням дисципліни)” („2”), „незараховано” – F.

ТЕМА 1. МЕТОД ТА МЕТОДОЛОГІЯ (2 год.)

Короткий зміст лекції:

Поняття методу. Номінальне та реальне визначення методу. Співвідношення методу та суб'єкта, методу та об'єкта. Відмінність методу від інших форм пізнавальної діяльності. Поняття методології. Поняття методики. Складові методу. Властивості методу. Класифікація методів та її підстави.

Ключові поняття і терміни:

Метод – шлях, спосіб досягнення певних результатів; прийом практичного втілення або теоретичного дослідження чого.

Методика – особливе використання певних методів у *конкретній* пізнавальній чи практичній ситуації.

Методологія – наука про метод; сукупність методів; сукупність фундаментальних світоглядних принципів, які скеровують дослідника.

Об'єкт – те, над чим здійснюється дія (або те, що пізнається).

Суб'єкт – той, хто здійснює дію (або пізнає).

Семінарське заняття 1. Метод та методологія (2 год.).

1. Поняття методу, методології та методики.
2. Складові та властивості методу.
3. Класифікація методів.

Література до теми:

1. Карамішева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика : Посібник для студентів та аспірантів / Карамішева Н. В. – Львів : Астролябія, 2002. – 352 с.
2. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації / Петрушенко В. Л. – 3-тє видання, перероб. і доповн. – Львів : „Магнолія плюс”; видавець СПД ФО В.М.Піча, 2005. – 506 с.
3. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки : Учебник / Е. В. Ушаков. – М. : Издательство „Экзамен”, 2005. – 528 с. – (Серия „Учебник для вузов”).
4. Философия и методология познания : Учебник для магистров и аспирантов / Под общ. и науч. ред. В. Л. Обухова, Ю. Н. Солонина, В. П. Сальникова и В. В. Васильковой. – СПб. : Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности „Университет”, 2003. – 560 с.
5. Философия науки в вопросах и ответах : Учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский [и др.]. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 352 с. – (Высшее образование).
6. Штанько В. И. Философия и методология науки. Учебное пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов / В. И. Штанько. – Харьков : ХНУРЭ, 2002. – 292 с.

А) Тестові завдання:

Позначте правильні варіанти відповіді на питання позначкою „+”, а неправильні – позначкою „-”. Кожне питання містить і правильні, і неправильні варіанти (п’ять „+” або п’ять „-” неможливі).

1. Серед методів слід назвати такі:

- А) процедура
- Б) дедукція
- В) рецепт
- Г) опис
- Ґ) аналогія

2. Метод безпосередньо пов’язаний з такими поняттями:

- А) комплекс
- Б) пізнання
- В) суб’єкт
- Г) об’єкт
- Ґ) відносність

3. Суб’єкт та метод співвідносяться наступним чином:

- А) метод визначає та контролює пізнавальну діяльність суб’єкта
- Б) суб’єкт створює метод
- В) суб’єкт обирає метод
- Г) метод трансформує суб’єкта
- Ґ) суб’єкт та метод за своїм змістом тотожні

4. Поняття „метод” споріднене з поняттями:

- А) теорія
- Б) практика
- В) комплекс
- Г) спосіб
- Ґ) відношення

5. Метод забезпечує:

- А) досягнення результатів пізнання
- Б) практичну виправданість знання
- В) підхід до вивчення явищ
- Г) корисність знання
- Ґ) практичне втілення знань

6. Метод відрізняється від алгоритму усвідомленням:

- А) дій
- Б) результатів
- В) засобів

- Г) суб'єкта
- Г) об'єкта

7. Існують такі складові методу:

- А) операціональна
- Б) концептуальна
- В) описова
- Г) оглядова
- Г) діагональна

8. Властивості методу, які стосуються результату його застосування:

- А) надійність
- Б) плідність
- В) ясність
- Г) детермінованість
- Г) результативність

9. Під поняттям методології розуміють:

- А) світоглядні принципи
- Б) вихідні аксіоми
- В) сукупність методів
- Г) наукове вчення про метод
- Г) конкретні методики

10. Методи прийнято класифікувати:

- А) за видами наук
- Б) за корисністю
- В) за рівнями пізнання
- Г) за доступністю
- Г) за широтою використання

11. Евристичні методи забезпечують:

- А) первинну обробку фактів
- Б) активізацію творчого процесу
- В) скорочення шляху пошуку рішення
- Г) ефективність вирішення нестандартних завдань
- Г) формування гіпотез і теорій

12. Методи слід поділяти на:

- А) загальнологічні
- Б) загальнотеоретичні
- В) загальнофілософські
- Г) загальнонаукові;
- Г) загальнопрактичні

Б) Практичні завдання:

Прочитайте запропоновану працю та виконайте наступні завдання:

- укладіть список питань до праці, які відображали б суттєве у її змісті;
- дайте письмово короткі відповіді на сформульовані Вами питання;
- зафіксуйте поняття і терміни, значення яких Вам здається незрозумілим;
- спробуйте дати визначення десяти будь-яких термінів самостійно;
- випишіть зі словника визначення десяти термінів, які визначали самостійно та порівняйте власні визначення зі словниковими.

ТЕМА 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОГРАМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ (4 год.)

Короткий зміст лекції:

Особливості сучасної методологічної ситуації у філософії. Потреба у філософському методі. Класифікації філософських методів (методологій). Методи трансцендентальної аналітики. Трансценденталії, їхнє співвідношення з універсаліями. Зведення до трансценденталій. Методи логічного, категоріального, системно-структурного та структурно-функціонального аналізу. Основні поняття системного аналізу. Герменевтичний метод. Текст, інтерпретація, герменевтичне коло. Діалектико-логічний метод. Розвиток діалектики як методу. Діалектичні поняття та закони. Феноменологічний метод. Феноменологічна редукція. Ейдетичний аналіз.

Ключові поняття і терміни:

Герменевтика – мистецтво тлумачення текстів.

Герменевтичне коло – принцип, згідно з яким розуміння цілого стає можливим через розуміння частин та, навпаки, частини розуміються з огляду на припущення деякої цілості.

Діалектика – світогляд або методологія, в основі яких лежить принцип розвитку.

Ейдетичний – той, що має відношення до сутності (ейдосу).

Інтерпретація – тлумачення дечого, розкриття його змісту.

Категорії – найбільш загальні поняття в межах певної галузі знання.

Контекст – те, що складає фон явища або деякого знання про нього та дозволяє краще розуміти саме явище (історичні, соціальні обставини створення дечого, призначення предмета тощо).

Редукція (феноменологічна) – методологічний прийом феноменології, який полягає в уявному ігноруванні факту реальної даності предмета, а також наукових, релігійних, філософських суджень про нього з метою отримати таке уявлення про предмет, яке позбавлене елементів, що традиційно (але не завжди виправдано) пов'язуються з предметом у культурі, на практиці тощо.

Розвиток – процес, внаслідок якого відбувається зміна дечого (наприклад, якісних чи кількісних характеристик).

Система (системність) – певна множина елементів; такий різновид зв'язку між елементами досліджуваного явища, при якому вплив на один з елементів (чи їхню групу) неминуче змінює інші елементи (групи) та їхнє об'єднання взагалі.

Структура – взаємне розташування та відношення складових частин дечого.

Текст – знаково-символічна система в її соціокультурному та історичному контекстах.

Трансценденталії – найбільш всезагальні визначення суцього, речей взагалі, того, що властиве всім та кожній речі.

Універсалії – термін середньовічної філософії, яким позначали загальні поняття (узагальнення).

Функція – специфіка зв'язку елемента системи з іншими елементами або середовищем.

Семинарське заняття 2. Методологічні програми сучасної філософії (4 год.).

1. Методи логічного аналізу.
2. Методи категоріального аналізу.
3. Методи системно-структурного та структурно-функціонального аналізу.
4. Поняття про герменевтичний метод: герменевтичне коло, „краще розуміння”, інтерпретація.
5. Співвідношення універсалій та трансценденталій. Методи трансцендентальної аналітики.
6. Діалектико-логічний метод. Принципи та закони діалектики.
7. Поняття про феноменологічний метод: ейдетичний аналіз, аналіз сутнісних відношень.

Література до теми:

1. Микешина Л. А. Философия науки : Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. Пособие / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция; МПСИ; Флинта, 2005. – 464 с.
2. Новая философская энциклопедия : В 4 т. / Ин-т философии РАН. – М. : Мысль, 2010.
3. Философия и методология познания : Учебник для магистров и аспирантов / Под общ. и науч. ред. В. Л. Обухова, Ю. Н. Солонина, В. П. Сальникова и В. В. Васильковой. – СПб. : Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности „Университет”, 2003. – 560 с.
4. Философия науки в вопросах и ответах : Учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский [и др.]. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 352 с. – (Высшее образование).
5. Шпигельберг Г. Феноменологическое движение. Историческое введение / Герберт Шпигельберг / Пер. с англ. / Перевод группы авторов под ред. М. Лебедева, О. Никифорова (Ч.3). – М. : „Логос”, 2002. – 680 с.
6. Шульга Е. Н. Когнитивная герменевтика / Е. Н. Шульга. – М. : [б.в.], 2002. – 235 с.

А) Тестові завдання:

Позначте правильні варіанти відповіді на питання позначкою „+”, а неправильні – позначкою „-”. Кожне питання містить і правильні, і неправильні варіанти (п’ять „+” або п’ять „-” неможливі).

1. Необхідність філософського методу пов’язана з тим, що:

- А) потрібно пов’язувати міркування з соціальними процесами
- Б) важливо рухатися у міркуванні від очевидного до неочвидного і навпаки
- В) філософські твердження завжди спираються на досвід
- Г) філософія абстрагується від носія знання
- Г) філософ завжди прагне вийти на рівень осмислення конкретних явищ

2. Філософський метод спрямований на:

- А) спостереження фактів
- Б) інтерпретацію текстів
- В) фіксацію відчуттів
- Г) прояснення сутності
- Ґ) практичне втілення

3. Для філософського методу характерне:

- А) мислення на основі протилежностей
- Б) експериментальне вимірювання
- В) осмислення наявного з точки зору належного
- Г) поняттєвий аналіз
- Ґ) практична перевірка

4. Трансцендентальна аналітика може бути окреслена так:

- А) має метою аналіз дечого через поняття „рiч”, „сущє”, „єдинє”
- Б) виявляє діалектику іманентного і трансцендентального
- В) прагне встановити зв'язок конкретного з цілим
- Г) ототожнює освоєне та неосвоєне буття
- Ґ) характеризується збільшенням змісту при збільшенні обсягу понять

5. Найважливішими поняттями логічного аналізу є:

- А) несуперечливість
- Б) обґрунтованість
- В) категоричність
- Г) функціональність
- Ґ) поліваріантність

6. Найважливішими поняттями категоріального аналізу є:

- А) системність
- Б) епістемність
- В) зручність
- Г) аналітичність
- Ґ) доповнюваність

7. Найважливішими поняттями системного методу є:

- А) категорія
- Б) поняття
- В) судження
- Г) функція
- Ґ) відношення

8. Ознаками герменевтичного аналізу слід вважати:

- А) аналіз знакового змісту доповнюється аналізом позалінгвістичного контексту
- Б) переносить принципи аналізу мови на аналіз культури

- В) розрізнення цілей тлумачення та інтерпретації
- Г) плюралістичність результатів
- Г) прагнення реалізації принципу „кращого розуміння”

9. Особливостями феноменологічної методології є:

- А) виявлення діалектики явища та сутності
- Б) з'ясування сутнісних відношень
- В) прагнення „зняти” з речей різноманітні стереотипні мовні, культурні та інші нашарування
- Г) розгляд особливого як прикладів, що представляють загальне
- Г) ідентифікація надзвичайного у звичному

Б) Практичні завдання:

1. Ідентифікуйте філософський метод (методологію), який використовує автор уривка. Обґрунтуйте власну думку.

1.1. „Емпіричне природознавство накопичило таку неохопну масу ... матеріалу, що в кожній окремій області дослідження стала цілком неминучою необхідність впорядкувати цей матеріал систематично та відповідно до його внутрішнього зв'язку. Точно так само стає неминучим завдання приведення у правильний зв'язок між собою окремих областей знання. Але, зайнявшись цим, природознавство вступає у теоретичну область, а тут емпіричні методи виявляються безсилими, тут може надати допомогу лише теоретичне мислення. Але теоретичне мислення є природженою властивістю лише у вигляді здібності. Ця здібність повинна бути розвинутою, вдосконаленою, а для цього не існує досі жодного іншого засобу, окрім вивчення всієї попередньої філософії.

Теоретичне мислення кожної епохи, а отже, і нашої епохи, це – історичний продукт, що набуває в різні часи дуже різних форми та разом із тим дуже різного змісту. Звідси, наука про мислення, як і всіляка інша наука, є історичною наукою, наукою про історичний розвиток людського мислення. А це має важливе значення також і для практичного застосування мислення до емпіричних областей. Бо, по-перше, теорія законів мислення зовсім не є деякою раз і назавжди встановленою „вічною істиною”, як це пов'язує зі словом „логіка” філістерська думка. Сама формальна логіка залишається, починаючи з Аристотеля та до нашого часу, ареною запальних суперечок. Що ж стосується [???], то досі вона була досліджена більш чи менш ретельним чином лише двома мислителями: Аристотелем та Гегелем. Але саме [???] є для сучасного природознавства найважливішою формою мислення, бо тільки вона є аналогом та самим методом пояснення для процесів розвитку, які відбуваються у природі, для всезагальних зв'язків природи, для переходів від однієї області дослідження до іншої.

А по-друге, ознайомленість з ходом історичного розвитку людського мислення, з поширеними у різні часи поглядами на всезагальні зв'язки зовнішнього світу необхідна для теоретичного природознавства і тому, що вона дає масштаб для оцінки теорій, що ним самим висуваються. Але тут недостатність ознайомлення з

історією філософії виступає доволі-таки часто та різко. Твердження, встановлені у філософії вже сотні років тому, твердження, яким у філософії давно вже покладено край, часто виступають у природознавців-теоретиків у якості щонайновіших істин, стаючи на певний час навіть предметом моди”.

1.2. „Чим є насправді інтерпретація? Які її завдання, сенс та значення? Ми отримуємо відповідь на ці запитання, якщо назвемо область наукового дослідження, де має місце інтерпретація, – це, головним чином, теологія та філологія. Тут отримує свій початок інтерпретація, і тут вона розвивається до таких розмірів, що сама стає об’єктом спеціального розгляду, інтерпретація є об’єктом [???]. Як для філології, так і для теології завдання [???] визначається цілком недвозначно: так як у цих областях людського знання ми маємо справу не з речами, як вони здійснюються перед нашими очима, а з повідомленнями про них інших осіб, то передусім в інтересах встановлення істини про такі речі ми повинні піддати дослідженню покази свідків. Серед цілей, які ми при цьому переслідуюмо, найважливішу роль відіграє наше власне розуміння досліджуваних повідомлень, – ми можемо вважати для себе цінними повідомлені нам відомості лише в тому випадку, якщо ми їх розуміємо. Однак розуміння є процесом, значною мірою обумовленим нашими апперцепціями, звичками, схильностями, антиципаціями, словом, усім наявним змістом нашого досвіду, індивідуально вищою мірою різного та своєрідного. Втім наше розуміння є вже тому тлумачення, інтерпретація. Щоб зрозуміти іншого, свідка деяких подій, нам необхідно брати до уваги і його власне розуміння. Інтерпретація, таким чином, набуває подвійного значення, подвійного сенсу: ми спрямовуємо своє розуміння відповідно до свідка, оповідача. Значення цих двох форм інтерпретації, очевидно, неоднакове: розуміння іншого, як він себе розуміє, залишає нас пасивними, поки ми лише йдемо за ним та відтворюємо крок за кроком таким чином хід його думок; розуміння іншого з нашої точки зору є деякою активною дією, суперечкою з ним, діалектикою; і тільки в тому випадку, коли ми приймаємо в цілості розуміння іншого, поділяємо його, воно починає і в нас грати активну роль. Кожне має свої переваги в залежності від цілей нашого дослідження. Тут починається логічне значення інтерпретації. Користуючись для наших цілей тільки розумінням іншого, ми залишаємося тільки ніби передавачами його гадок, оповідок, ми ніби не сходимо самого змісту їх, до речей, процесів та об’єктів, про які він оповідає, ми – безпристрасний передавальний механізм. Справа міняється, як тільки ми вступаємо у суперечку із оповідачем, коли ми ніби претендуємо на те, щоб знати саму річ краще, ніж він, тут ми переробляємо його покази та сходимо до самої речі. З огляду на те, що нерідко чуже розуміння стає для нас своїм, – однаково, походить це від сили мислення, конгеніальності, вміння проникнути в мислення іншого чи від слабкості, підлеглості авторитету, віри в слова вчителя, – однаково перший вид інтерпретації цілком природно переходить в другий. Тим не менше, з огляду на різні цілі, ми можемо розрізняти ці два види інтерпретації. Інтерпретацію, яка виходить із наших власних логічних завдань та цілей, ми пропонуємо назвати з огляду на вказані її ознаки активною або діалектичною інтерпретацією, інтерпретацію, яка тільки повідомляє нам про чуже розуміння, – пасивною чи авторитарною”.

1.3. „Як би це не здавалося дивним, ... формування теорій та наук як методичних утворень, які забезпечують досягнення правильних теорій, не передбачає інтелектуального проникнення... [Цінні] результати можуть виникати і без вичерпного інтелектуального проникнення... Всі науки, навіть найбільш високорозвинуті точні науки, є культурними цінностями такого роду... І це вірно навіть відносно концепцій тих понять, які створюють [засновки наук].

Ці поняття, частково взяті першими творцями науки з дуже недосконалого наївного досвіду повсякденності, частково односторонньо та неповно прояснені в процесі новоутворення, входять у фонд науки разом із плутаниною, не набуваючи при цьому взагалі глибини ясності... Що високорозвинутішою стає наука, тобто, що багатшою стає її „методика”, то більше головна її робота переноситься у символічну сферу мислення, яка використовує первинно орієнтовані на інтуїцію поняття лише символічно, як фішки у грі, якими оперують, не повертаючись до споглядання того символічного по суті методу, який був розвинутий. Крок за кроком вдосконалюється майстерність введення символічних процедур, раціональність яких по суті така, що прив’язана тільки до символічного, та, минаючи інтелектуальне проникнення, з самого початку передбачає цінність пізнання символів. Те, що було досягнуто інтелектуальним проникненням на більш низькому рівні, відповідно, по-новому символізується на більш високому та зазнає збитків в інтелектуальній осягненості (як такій, що має надмірне мислительне навантаження). В результаті науки виявляються такими, якими ми їх знаємо: вони виявляються фабриками дуже цінних, практично корисних суджень, ... з яких практична людина може черпати без справжнього розуміння, в кращому випадку з усвідомленням їхньої технічної ефективності <...> [Натомість слід] повертати науки до їхніх начал, що вимагають інтелектуального проникнення та суворої значущості, далі трансформувати їх в системи знань, які базуються на інтелектуальному проникненні, проводячи роботу, що прояснює та робить чіткими першооснови, слід, повертаючись назад від понять і тверджень, прослідкувати їхні понятійні сутності...”

ТЕМА 3. ЗАГАЛЬНОЛОГІЧНІ ТА ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ МЕТОДИ (4 год.)

Короткий зміст лекції:

Відмінність загальнологічних та загальнонаукових методів від загальнофілософських. Завдання, результати та методи емпіричного етапу пізнання. Спостереження, вимірювання, опис, порівняння, експеримент, модельний експеримент (моделювання). Емпіричні методи гуманітарного пізнання. Зміст, завдання, переваги, недоліки, правила спостереження. Різновиди спостережень. Зміст, різновиди, недоліки опису. Зміст, переваги, правила порівняння. Завдання та методи емпірико-теоретичного етапу пізнання. Аналіз, синтез, аналогія, дедукція, індукція, екстраполяція, систематизація, класифікація, типологія. Аналіз в гуманітарному пізнанні: первинний аналіз (експрес-аналіз) та методи атестації тексту. Класифікаційні методи. Формалізація, абстрагування, ідеалізація, мисленнєвий експеримент, теоретичне моделювання як перехід до теоретичного пізнання. Абстрагування та ідеалізація в гуманітарних науках. Завдання, результати та методи теоретичного етапу пізнання. Гіпотетико-дедуктивний, конструктивно-генетичний, історичний та логічний методи, перевірка (верифікація), фальсифікація, логічне (математичне) доведення, аксіоматико-дедуктивний, метод сходження від абстрактного до конкретного, системний метод.

Ключові поняття і терміни:

Абстрагування – метод уявного відволікання від деяких аспектів, сторін, якостей досліджуваних об'єктів з метою виділення в чистому вигляді їхніх релевантних рис.

Аксіоматико-дедуктивний метод – це спосіб побудови теорії, при якому в основу кладуться твердження, що не потребують доведення (аксіоми, постулати), з яких шляхом доведення (доказів) виводяться усі інші (теореми).

Аналіз – уявне розділення вихідного об'єкта на складові, виявлення його структури, відділення суттєвого від несуттєвого, зведення складного до більш простого.

Аналогія – метод, який полягає у знаходженні деякої схожості між предметами, а також у перенесенні властивостей відомого предмета на невідомий за умов схожості першого та другого.

Верифікація – перевірка на істинність.

Вимірювання – визначення кількісних значень тих чи інших властивостей явища за допомогою спеціальних технічних приладів.

Гіпотетико-дедуктивний метод – це метод, що полягає у формулюванні гіпотез (припущень), що пояснюють сукупність фактів, та виведенні з гіпотез часткових тверджень і їхнє пояснення.

Дедукція – поширення загальних закономірностей на окремі випадки; такий спосіб (метод) побудови теорії, при якому висновки про окремі явища робляться на підставі знання загальних самоочевидних (тих, що не потребують доведення) істин.

Експеримент – дослідження спеціально виділених властивостей та параметрів речей у спеціально організованих умовах з можливістю врахування всіх чинників, факторів, умов, що діють на досліджувані речі.

Екстраполяція – метод, що полягає у поширенні знання про одну предметну область на іншу, більш широку (зокрема, поширення якісних чи кількісних характеристик з однієї предметної галузі на іншу).

Ідеалізація – конструювання гранично абстрактних (ідеалізованих) об'єктів через доведення певних сторін чи властивостей реальних об'єктів до логічної межі.

Індукція – виведення *загальних* закономірностей на підставі спостереження та узагальнення *окремих* явищ.

Історичний метод – теоретичне відтворення історичного розвитку певного об'єкта в багатоманітності його форм, проявів тощо з метою виявлення загальних закономірностей.

Класифікація – розподіл об'єктів-елементів певного досліджуваного явища по групах (класах), відповідно до визначених заздалегідь ознак (підстав класифікації).

Конструктивно-генетичний метод – здійснення безпосереднього конструювання теоретичних об'єктів, при якому одні об'єкти явним (наочним) способом виводяться з інших за допомогою доступних уявленню зв'язків.

Логічне (математичне) доведення – з'ясування відповідності знання вимогам формальної несуперечливості.

Логічний метод – реконструкція певної закономірності на основі деяких теоретичних засновків без звернення до емпіричної історії.

Метод сходження від абстрактного до конкретного – виділення елементарних характеристик фактів та зведення їх у єдину систему тверджень, що приводить до цілісного відтворення у теорії досліджуваного об'єкта.

Мисленнєвий експеримент – метод, заснований на ідеалізація, за допомогою якого дослідник конструє ідеалізовані об'єкти у їхній динаміці.

Модель – це така уявна чи матеріально реалізована система, яка, відтворюючи певні сторони об'єкта дослідження, здатна замінити його в процесі дослідження.

Модельний експеримент (моделювання) – метод, що заснований на використанні в якості засобу пізнання моделей та виведення по аналогії.

Обмеження – виділення *окремого підкласу* явищ серед класу однорідних з метою фіксації якісної специфіки.

Опис – фіксація результатів спостереження за допомогою певних систем позначення; сукупність рис, які характеризують певний предмет чи явище.

Порівняння – встановлення відношень між явищами за певними визначеними підставами, з метою виявлення спільних та відмінних ознак, схожості чи відмінності об'єктів або ступенів розвитку одного й того ж об'єкта.

Синтез – відновлення, об'єднання вивчених аналізом частин, виявлення та відкриття того загального (спільного), що зв'язує частини в єдине ціле.

Систематизація – впорядковування та представлення емпіричного матеріалу таким чином, щоб на перший план виходили характер та особливості зв'язку між елементами.

Спостереження – цілеспрямоване, планомірне, систематичне, спеціально організоване сприймання предметів та явищ.

Теоретичне моделювання – метод, що передбачає вивчення таких моделей, які не мають матеріального вияву.

Типологізація – віднесення досліджуваних об'єктів (які в сукупності формують відкриту, тобто, здатну до прийняття нових елементів, множину) до певних груп (типів).

Узагальнення – метод встановлення загальних властивостей та ознак, які належать класу предметів, перехід від одиничного до загального, від предметів до понять через виділення суттєвих ознак, які й фіксуються у понятті.

Фальсифікація – прийом перевірки знання на науковість, відповідно до якого науковим знанням вважається таке, яке в принципі може бути піддане сумніву.

Формалізація – перетворення деякого змістовного знання за допомогою штучної (формалізованої) мови, передовсім, засобів математики та математичної логіки; відображення змістовного знання у знаково-символічній формі.

Семінарське заняття 3. Загальнологічні та загальнонаукові методи (4 год.).

1. Завдання, результати та методи емпіричного етапу пізнання: загальна характеристика.
2. Спостереження: його зміст, види, переваги та недоліки.
3. Опис: його зміст, різновиди, недоліки.
4. Порівняння: його зміст, вимоги до методу.
5. Завдання та методи емпірико-теоретичного етапу пізнання: загальна характеристика.
6. Аналіз в гуманітарному пізнанні.
7. Класифікаційні методи.
8. Завдання, результати та методи теоретичного етапу пізнання: загальна характеристика.

Література до теми:

1. Микешина Л. А. Философия науки : Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. Пособие / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция; МПСИ; Флинта, 2005. – 464 с.
2. Новая философская энциклопедия : В 4 т. / Ин-т философии РАН. – М. : Мысль, 2010.
3. Общие проблемы философии науки : Словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н. В. Бряник; отв. ред. О. Н. Дьячкова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2007. – 318 с.
4. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки : Учебник / Е. В. Ушаков. – М. : Издательство „Экзамен”, 2005. – 528 с. – (Серия „Учебник для вузов”).
5. Философия науки в вопросах и ответах : Учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский [и др.]. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 352 с. – (Высшее образование).
6. Философия науки : учеб. пособие для вузов / под ред. С. А. Лебедева. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – М. : Академический Проект; Альма Матер, 2007. – 731 с. – („Gaudeamus”).

7. Штанько В. И. Философия и методология науки. Учебное пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов / В. И. Штанько. – Харьков : ХНУРЭ, 2002. – 292 с.

А) Тестові завдання:

Позначте правильні варіанти відповіді на питання позначкою „+”, а неправильні – позначкою „-”. Кожне питання містить і правильні, і неправильні варіанти (п’ять „+” або п’ять „-” неможливі).

1. До методів емпіричного етапу пізнання зараховують:

- А) обмеження
- Б) вимірювання
- В) абстрагування
- Г) узагальнення
- Г) порівняння

2. Недоліками опису можливо назвати:

- А) дублювання дійсності
- Б) звуження обсягу знання
- В) недиференційованість кількісного та якісного
- Г) принципова неповнота
- Г) гіпотетичний характер

3. Серед переваг спостереження можна назвати:

- А) простоту
- Б) самодостатність
- В) активність
- Г) адекватність
- Г) природність

4. До методів емпірико-теоретичного етапу пізнання зараховують:

- А) інтроспекцію
- Б) класифікацію
- В) систематизацію
- Г) дескрипцію
- Г) формалізацію

5. До змісту індуктивного методу належить:

- А) узагальнення окремих явищ
- Б) необхідний характер висновків
- В) близькість до методу обмеження
- Г) виведення загальних закономірностей
- Г) неможливість визначити суттєвість підстави узагальнення

6. До змісту методу екстраполяції слід відносити наступне:

- А) є успішною незалежно від кінцевого результату
- Б) поширення якісних характеристик з одного явища на інше
- В) поєднує в собі аналогію та дедукцію
- Г) поширення кількісних характеристик з одного явища на інше
- Ґ) є різновидом так званих „класифікаційних” методів

7. До методів теоретичного етапу пізнання зараховують:

- А) порівняльний
- Б) експериментальний
- В) аксіоматико-дедуктивний
- Г) конструктивно-генетичний
- Ґ) аналітико-синтетичний

8. До змісту аксіоматико-дедуктивного методу належить:

- А) виділення фундаментальних понять
- Б) суворий симетричний логічний зв'язок між підставою доведення і тим, що доводиться
- В) обґрунтування фундаментальних понять
- Г) часто конвенційний характер вихідних тверджень
- Ґ) фіксація правил виведення

9. До особливостей гіпотетико-дедуктивного методу належить:

- А) поєднання логічного та позалогічного шляхів доведення
- Б) кількісна обмеженість вихідних тверджень
- В) будується як наближення до фактів
- Г) він не придатний для побудови принципово нового знання
- Ґ) застосовується у логічно завершених теоріях

Б) Практичні завдання:

1. Вкажіть та обґрунтуйте, які методи використані у наступних текстах:

1.1. „Російський поет Йосип Бродський є лауреатом Нобелівської премії з літератури. Польська поетеса Віслава Шимборська є лауреатом Нобелівської премії з літератури. Німецький прозаїк Еліас Канетті є лауреатом Нобелівської премії з літератури. Японський прозаїк Кендзабуро Ое є лауреатом Нобелівської премії з літератури. Нобелівські лауреати з літератури Теодор Момзен, Анрі Бергсон, Вінстон Черчилль є або прозаїками, або поетами”.

1.2. „Якщо акумулятор ноутбука заряджений і текстовий редактор в нормі, він може бути використаний для набору тексту. Відповідно, якщо акумулятор мобільного телефону не „сів” і на рахунок достатньо коштів, то з нього можна здійснити телефонний дзвінок”.

1.3. „Всі речі, явища та процеси для чогось призначені, мають певну мету. Наприклад, з вишень можна зробити компот, дощ зрошує землю, навчання допомагає соціалізації індивіда”.

1.4. „Середня маса дорослого тигра складає 180-275 кг, а довжина тіла без хвоста – 190-220 см. Середня маса дорослого лева складає 150-250 кг, а довжина тіла без хвоста – 170-240 см. Таким чином, з названих двох представників роду „великі кішки” тигра слід вважати в середньому важчим, але меншим за довжиною”.

1.5. З розповіді етнографа: „В поселенні кочівників я прожив чотири тижні... За цей час мені потрібно було не лише набути мовних навичок (слова та звороти були знайомі, але потрібно було навчитися їх використовувати), а також зрозуміти, чому обряд „першого куща” є настільки значущим, що переживає кочівник-скотар, очікуючи та готуючись до цього дійства. Чи не весь час я проводив у загонах та кошарах, оглядав тварин, з тривогою слідкував за тим, як стрімко скорочується запас заготовленого минулоріч корму. „Чи вистачить його до молодого місяця?” – ось що турбувало мене... Тому, коли особливий день настав і втомлене від кількогодинного вглядання у степовий горизонт око помітило людську фігуру, що з кожною миттю наближення набувала знайомих обрисів [молодого скотаря, який вирушив зранку у степ], моє завмерле від тривожного очікування серце почало стукотіти швидше та швидше, – в руках людини все виразніше було видно ледь зазеленілу гілку... Через „три сонця” отари схудлих тварин вперше за тривалий час відчують смак свіжого молодого листя і в шкіряні відра заструменить молоко”.

2. Запропонуйте зразки та поясніть Ваш приклад:

2.1. Хаотичного та цілеспрямованого опису.

2.2. Повного та неповного опису.

2.3. Кількісного та якісного опису.

3. Здійснити експрес-аналіз тексту, що додається, а саме, з’ясувати:

- суть інформації, яка міститься у тексті (окреслити мету одним чи кількома реченнями).
- важливість інформації (назвати проблему (чи проблеми), для рішення якої може бути придатна інформація).
- достовірність інформації (перевірити, наскільки можна довіряти фактам та оцінкам, що містяться у тексті).
- значущість інформації (перелічити те нове, що дає нам запропонований текст).

Провести так звану часткову „атестацію” тексту, зокрема:

- спробувати назвати джерело (та його отримувача), його часові характеристики;
- виявити емоційну компоненту тексту (полемічну загостреність, критику автором певних позицій тощо);
- визначити специфіку лексики джерела (до якого стилю тяжіє автор);
- вказати категорію тексту (науковий, навчальний, науково-популярний тощо);
- сформулювати мету генерації тексту (заради чого він міг бути створений);

- оцінити, чи заслуговує текст на увагу дослідника-науковця (та обґрунтувати, чому).

4. Здійснить експрес-аналіз та часткову атестацію тексту.

„Світ є моїм уявленням”: ось істина, яка має силу для кожної живої та здатної до пізнання істоти... людина... не знає ні сонця, ні землі, а знає тільки око, що бачить сонце, руку, яка відчуває на дотик землю; що світ, який її оточує, існує лише як уявлення, тобто, виключно відносно іншого, того, що уявляє, ким є сама людина... [Весь] цей світ є тільки об'єктом відносно суб'єкта... Все, що належить і може належати світові, неминуче відзначене тавром цієї обумовленості суб'єктом та існує тільки для суб'єкта...

Те, що все пізнає і ніким не пізнається, це – *суб'єкт*. Він, отже, носій світу, загальна і завжди передбачувана умова всіх явищ, всілякого об'єкта: бо лише для суб'єкта існує все, що існує. Таким суб'єктом кожен знаходить самого себе, але тільки поскільки він пізнає, а не є об'єктом пізнання. Об'єктом, однак, є вже його тіло, і тому саме воно, з цієї точки зору, називається нами уявленням. Бо тіло – об'єкт серед об'єктів та підвладне їхнім законам, хоча воно – безпосередній об'єкт...

Отже, світ як уявлення... має дві суттєві та неподільні половини. Перша з них – *об'єкт*... Друга ж половина, *суб'єкт*... цілком та неподільно знаходиться в кожній істоті, яка уявляє. Тому одна-єдина з них заповнює об'єктом світ як уявлення з тією ж цілісністю, що й мільйони наявних таких істот; але якби щезла і її єдина істота, то не стало б світу як уявлення. Ці половини, таким чином, нероздільні навіть для думки, бо кожна з них має значення та буття лише через іншу та для іншої, існує та щезає разом із нею. Вони безпосередньо обмежують одна одну: де починається об'єкт, закінчується суб'єкт. Спільність цієї межі знаходить вияв саме в тому, що суттєві й тому всезагальні форми всілякого об'єкта, якими є час, простір та причинність, ми можемо знаходити і цілком пізнавати, не пізнаючи сам об'єкт, а виходячи зі самого суб'єкта, – тобто, говорячи мовою Канта, вони [до всілякого досвіду] лежать у нашій свідомості...

[Всіляка] причинність, а отже, всіляка матерія, а з нею і вся дійсність, існують лише для розсудку, через розсудок, в розсудку. Перший, найпростіший та постійний прояв розсудку – це споглядання дійсного світу... [Розсудок] одним ударом, своєю єдиною, простою функцією перетворює невиразне відчуття, яке нічого не говорить, – у споглядання. Те, що відчуває око, вухо, рука, – це не споглядання, це – прості чуттєві дані. Лише коли розсудок переходить від дії до причини, перед ним як споглядання в просторі розкидається світ... бо розсудок поєднує простір і час в уявленні *матерії*, тобто дійсності. Цей світ як уявлення, існуючи тільки через розсудок, існує і лише для розсудку...

Але потрібно остерігатися великого непорозуміння, нібито з огляду на те, що споглядання здійснюється за посередництвом пізнання причинності, між об'єктом та суб'єктом є відношення причини та дії; навпаки, таке відношення існує завжди тільки між... об'єктами. Саме на цьому невірному припущенні засновується безглузда суперечка про реальність зовнішнього світу... [Вона є безглуздою тому,

що] світ, який споглядається в просторі та часі... цілком реальний; і він є безумовно те, за що він себе видає, а видає він себе цілком і без залишку за уявлення, зв'язане за законом причинності. В цьому – його емпірична реальність. Але з іншого боку, всіляка причинність існує тільки в розсудку та для розсудку, і, отже, весь цей дійсний, тобто, діяльний світ як такий, завжди обумовлений розсудком та без нього – ніщо. Однак не тільки з огляду на це, але вже й тому, що взагалі не можна без суперечності мислити жодного об'єкта без суб'єкта, ми повинні цілком відкинути таке догматичне розуміння реальності зовнішнього світу, яке бачить її в незалежності цього світу від суб'єкта. Весь світ об'єктів є та залишається уявленням, і саме тому він цілком та на віки віків обумовлений суб'єктом... Але в силу цього він – не омана і не міраж: він видає себе за те, чим він є насправді, – за уявлення, і навіть за ряд уявлень...

Нас... спонукає до подальшого дослідження саме те, що... [ми] хочемо знати сенс цих уявлень, ми запитуємо, чи дійсно цей світ є не більше, ніж уявлення, і чи в такому випадку він не проходить перед нами як безтілесне сновидіння або повітряний привид, негідний нашої уваги, або ж він є ще й дечим іншим... і якщо так, то що ж це таке”.

ТЕМА 4. ПРИНЦИПИ ДОСЛІДНИЦЬКО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ (2 год.)

Короткий зміст лекції:

Джерела та способи збору інформації. Різновиди публікацій з гуманітарних дисциплін. Принципи підбору літератури. Особливості роботи з Інтернет-джерелами. Опрацювання інформації. Методики опрацювання текстів. Поняття про бібліографічний опис.

Ключові поняття і терміни:

Бібліографічний опис – сукупність відомостей про документ (автор, назва, час та місце видання), що призначена для його ідентифікації та загальної характеристики.

Коментар – праця, яка пояснює чи оцінює певні ідеї, викладені у першоджерелах, порівнює їх між собою тощо.

Монографія – різновид наукової праці, в якій автор (переважно один) поглиблено висвітлює та аналізує певну проблему або групу споріднених проблем.

Першоджерело – праця, що містить оригінальні ідеї певного дослідника.

Посилання – вказівка на місце (текст), звідки було запозичено цитату.

Реферат – стислий виклад певної праці або групи споріднених праць.

Стаття – різновид наукової праці у формі порівняно невеликого за обсягом повідомлення, в якому автор (автори) повідомляють про відкриття, вирішення або можливі шляхи вирішення певної наукової проблеми.

Тези – різновид наукової праці у формі короткого повідомлення, в якому автор (автори) фіксують найважливіші пункти власної аргументації, які були (або будуть) викладені у розгорнутому публічному виступі.

Цитата – дослівне відтворення фрагмента деякого тексту.

Семінарське заняття 4. Принципи дослідницько-аналітичної роботи (2 год.).

1. Джерела та способи збору інформації.
2. Особливості опрацювання текстів. Цитування.
3. Поняття про бібліографічний опис.

Література до теми:

1. Даниляк Р. П. Методичні рекомендації з підготовки курсових робіт: Для студентів напряму 0301 „Філософія” / Даниляк Р. П. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – 40 с.
2. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання : метод. рекомендації з впровадження / уклали: Галевич О. К., Штогрин І. М. – Львів : [б.в.], 2008. – 20 с.
3. Кулинкович Т. О. Основы научного цитирования : метод. пособие для студентов и магистрантов, обучающихся по спец. 1–23 01 04 „Психология” / Т. О. Кулинкович. – Минск : БГУ, 2010. – 58 с.
4. Курносое Ю. В. Аналитика : Методология, технология и организация информационно-аналитической работы / Ю. В. Курносое, П. Ю. Конотопов. – М. : Русаки, 2004. – 512 с.

А) Тестові завдання:

Позначте правильні варіанти відповіді на питання позначкою „+”, а неправильні – позначкою „-”. Кожне питання містить і правильні, і неправильні варіанти (п’ять „+” або п’ять „-” неможливі).

1. Не слід вважати науковими наступні джерела:

- А) реферати
- Б) газети, матеріали в яких не рецензуються
- В) агітаційні брошури
- Г) вісники релігійних організацій
- Ґ) статті на релігійну тематику

2. Опрацьовуючи наукову літературу, слід брати до уваги, що:

- А) чим давніше джерело, тим воно авторитетніше
- Б) джерела іноземними мовами мають пріоритет перед працями вітчизняних дослідників
- В) цінними є ті джерела, які суперечать авторському баченню проблеми
- Г) словники та енциклопедії мають бути основою дослідження
- Ґ) можна знехтувати коментаторськими працями за умови достатньої кількості першоджерел

3. Перевагою навчальних посібників та підручників є:

- А) високий рівень достовірності інформації
- Б) демонстрація усталених поглядів на проблему
- В) придатність в якості вихідного джерела матеріалів
- Г) розгорнутість та глибина аналізу проблеми
- Ґ) встановлення зв’язків між найважливішими категоріями та поняттями

4. При дослідженні певної проблеми слід використовувати лише ті Інтернет-публікації, які:

- А) мають традиційний (паперовий) відповідник
- Б) містять ексклюзивну (більше ніде не повторювану) інформацію
- В) розбиті на сторінки
- Г) мають чітку вказівку на авторство
- Ґ) не порушують авторських прав

5. Пряме цитування доцільне лише у тому випадку, коли:

- А) цитована фраза не є об’ємною
- Б) необхідно точно відтворити нюанси тексту
- В) думка цитованого автора є загальноприйнятною
- Г) певні твердження цитованого автора є предметом критики
- Ґ) цитована фраза береться із першоджерела

6. Змінювати оригінальний текст при прямому цитуванні можна у випадках:

- А) наявності знаків, які відсутні в сучасній орфографії
- Б) явної граматичної чи орфографічної помилки
- В) потреби в узгодженні відмінків цитованого та коментаторського текстів
- Г) присутності незрозумілих читачеві скорочень чи абревіатур
- Ґ) всі вищевказані відповіді невірні

7. Основні вимоги до цитування джерел іноземною мовою:

- А) старанно уникати прямих цитат
- Б) практикувати за потреби „подвійний” переклад
- В) брати до уваги перекладацькі традиції при перекладі імен та термінів
- Г) не використовувати машинізований (електронний) переклад
- Ґ) особливо уважно ставитися до перекладу посилань на джерела у списку літератури

8. Необхідними елементами бібліографічного опису є:

- А) вказівка на характер публікації
- Б) місце та рік видання
- В) імена автора та наукових редакторів
- Г) обсяг публікації
- Ґ) міжнародний стандартний номер книги (ISBN)

9. Суто науковими публікаціями вважають:

- А) хрестоматії
- Б) підручники
- В) енциклопедичні словники
- Г) словники-довідники
- Ґ) всі вищевказані відповіді невірні

Б) Практичні завдання:

1. Здійсніть бібліографічний опис запропонованих джерел.
2. Зробіть правильне оформлення запропонованих цитат.

ТЕМА 5. НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ (2 год.)

Короткий зміст лекції:

Підготовка до написання курсової роботи. Тема курсової роботи та її проспект. Структура курсової роботи. Вступ до курсової роботи: актуальність, ступінь розробки проблеми, мета та завдання, об'єкт і предмет. Вимоги до змісту та висновків курсової роботи. Формальні вимоги до курсових робіт з філософських дисциплін.

Ключові поняття і терміни:

Актуальність – складова Вступу до курсової роботи, в якій обґрунтовується значущість дослідження обраної проблеми (наприклад, для сучасної соціальної практики).

Завдання – складова Вступу до курсової роботи, в якій описані шляхи, способи та кроки для реалізації мети дослідження.

Мета – складова Вступу до курсової роботи, яка вказує на очікуваний результат дослідження.

Об'єкт – складова Вступу до курсової роботи, у якій зафіксовано фрагмент дійсності як унікальної цілісності, який вивчає дослідник.

Предмет – складова Вступу до курсової роботи, що виступає в якості тієї частини об'єкта, яка безпосередньо (в актуальному аспекті) цікавить дослідника.

Семінарське заняття 5. Написання та оформлення курсової роботи (4 год.).

1. Підготовка до написання курсової роботи.
2. Тема курсової роботи.
3. Структура курсової роботи. Вимоги до змісту.
4. Вступ до курсової роботи. Актуальність, ступінь розробки проблеми.
5. Мета та завдання, об'єкт і предмет: основні помилки при формулюванні.
6. Формальні вимоги до курсових робіт.

Література до теми:

1. Гараніна Г. Г. Західно-європейська філософія ХІХ століття. Методичні вказівки до виконання курсової роботи / Г. Г. Гараніна. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – 20 с.
2. Даниляк Р. П. Методичні рекомендації з підготовки курсових робіт: Для студентів напряму 0301 „Філософія” / Даниляк Р. П. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – 40 с.
3. Дойчик М. В. Методичні рекомендації з підготовки бакалаврських, дипломних та магістерських робіт : Для студентів напряму 0301 „Філософія” / М. В. Дойчик. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. – 40 с.
4. Кулинкович Т. О. Основы научного цитирования : метод. пособие для студентов и магистрантов, обучающихся по спец. 1–23 01 04 „Психология” / Т. О. Кулинкович. – Минск : БГУ, 2010. – 58 с.

5. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Колектив авторів : М. І. Соловей, Є. С. Спіцин, К. К. Потапенко, З. М. Шалік. – К. : Ленвіт, 2004. – 143 с.
6. Філософія : освітньо-професійний комплекс: напрям підготовки 0301 – філософія, спеціальність філософія (6.030100; 7.030101; 8.030101) : навч.-метод. посібник / Упоряд. : А. Є. Конверський, В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко та ін. / За ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 464 с.

А) Тестові завдання:

Позначте правильні варіанти відповіді на питання позначкою „+”, а неправильні – позначкою „-”. Кожне питання містить і правильні, і неправильні варіанти (п’ять „+” або п’ять „-” неможливі).

1. Необхідними складовими Вступу до курсової роботи є:

- А) завдання
- Б) суб’єкт
- В) об’єкт
- Г) актуальність
- Г) всі перелічені елементи

2. Назва курсової роботи безпосередньо пов’язана з:

- А) актуальністю
- Б) метою
- В) предметом
- Г) об’єктом
- Г) суб’єктом

3. Головні вимоги до актуальності курсової роботи:

- А) старанна фіксація бібліографічних даних цитованих джерел
- Б) прямий зв’язок з предметом дослідження
- В) лаконічність та чіткість формулювання
- Г) перелік найважливіших праць, які складають джерельну базу роботи
- Г) зв’язок досліджуваної проблеми зі сучасністю

4. Вимогами до ступеня розробки проблеми є наступні:

- А) слід перелічити всіх цитованих авторів
- Б) слід коротко викласти зміст цитованих праць
- В) слід зробити висновок про недостатньо опрацьовані аспекти проблеми
- Г) слід старанно фіксувати бібліографічні дані цитованих джерел
- Г) слід перелічити всіх дослідників, які займалися проблемою

5. Мета курсової роботи:

- А) повинна бути ширшою за тему роботи

- Б) вказує на дії, які повинен здійснити дослідник із предметом дослідження
- В) конкретизується через завдання
- Г) зазвичай формулюється коротко (одним реченням)
- Г) вказує на очікуваний результат

6. Завдання курсової роботи:

- А) співвідносяться з підрозділами за змістом
- Б) уточнюють мету роботи
- В) не можуть претендувати на більше, ніж сформульовано в меті
- Г) співвідносяться з висновками за кількістю
- Г) обґрунтовують актуальність дослідження

7. Об'єкт у курсовій роботі:

- А) співвідноситься зі суб'єктом
- Б) є складовою предмета
- В) сконструйований уявою дослідника
- Г) дає відповідь на питання „що є очікуваним результатом?”
- Г) є фрагментом дійсності

8. Вимогами до предмета курсової роботи є:

- А) він повинен бути складовою об'єкта
- Б) він є частиною об'єктивної дійсності
- В) він повинен давати відповідь на питання „як розв'язується проблема?”
- Г) він конструюється дослідником
- Г) він прямо (на відміну від об'єкта) пов'язаний з актуальністю

9. У змісті курсової роботи слід уникати:

- А) однозначних ствердних суджень
- Б) „крилатих” слів, жаргонізмів, метафор
- В) об'ємних цитат
- Г) прямого цитування
- Г) непрямого цитування

Б) Практичні завдання:

1. Сформулюйте об'єкт, предмет та мету курсових робіт на запропоновані теми:

- 1.1. „Вплив неоплатонізму на ранню патристичну філософію”
- 1.2. „Співвідношення розсудкового та інтуїтивного у науковому пізнанні”
- 1.3. „Ідеал мудреця в пізній античній філософії”
- 1.4. „Сучасна оцінка філософських ідей Г.Сковороди”
- 1.5. „Рационалістична складова ірраціоналізму у філософії ХІХ століття”

2. Обґрунтуйте актуальність дослідження запропонованих тем:

- 2.1. „Застосування критеріїв науковості до оцінки позанаукового знання”

- 2.2. „Культурна глобалізація та національні культури”
- 2.3. „Розвиток методологічних ідей у філософії Нового часу”
- 2.4. „Відношення „людина-природа” в контексті сучасної екологічної кризи”
- 2.5. „Поняття „надлюдина” у філософії Ф.Ніцше”

3. В якому з випадків мета курсової роботи сформульована некоректно. Відповідь обґрунтуйте.

- 3.1. Тема: „Співвідношення класичного та некласичного у філософії П.Юркевича”. Мета: „Метою є класичне та некласичне у філософських ідеях П.Юркевича”.
- 3.2. Тема: „Соціальні фактори формування сучасної наукової картини світу”. Мета: „Метою є розкриття соціальних факторів, які вплинули на формування сучасної наукової картини світу”.
- 3.3. Тема: „Еволюція уявлень про суб’єкт пізнання у некласичній філософії”. Мета: „Метою виступають зміни у тлумаченні рис суб’єкта пізнання при переході від класичної до некласичної епістемології”.
- 3.4. Тема: „Імперативність істини як ідеал класичної теорії пізнання”. Мета: „Метою є аналіз істини як ідеалу класичної теорії пізнання”.
- 3.5. Тема: „Порівняльна характеристика діалогічного та феноменологічного тлумачення Іншого”. Мета: „Метою є спільні та відмінні риси у діалогічному та феноменологічному розумінні Іншого”.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Ключі до тестових завдань

Тема 1.

1. А– Б+ В– Г+ І+
2. А– Б+ В+ Г+ І–
3. А+ Б+ В+ Г– І–
4. А– Б– В– Г+ І–
5. А+ Б– В+ Г– І+
6. А+ Б+ В+ Г– І–
7. А+ Б+ В+ Г– І–
8. А+ Б+ В– Г– І+
9. А+ Б– В+ Г+ І–
10. А+ Б– В+ Г– І+
11. А– Б+ В+ Г+ І–
12. А+ Б– В+ Г+ І–

Тема 2.

1. А+ Б+ В– Г– І–
2. А– Б+ В– Г+ І–
3. А+ Б– В+ Г+ І–
4. А+ Б– В+ Г– І+
5. А+ Б+ В– Г– І–
6. А+ Б– В– Г– І–
7. А– Б– В– Г+ І+
8. А+ Б+ В– Г+ І+
9. А– Б+ В+ Г+ І–

Тема 3.

1. А– Б+ В– Г– І+
2. А+ Б+ В– Г– І–
3. А+ Б– В– Г– І+

4. А– Б+ В+ Г– І+
5. А+ Б– В– Г+ І+
6. А+ Б+ В– Г+ І–
7. А– Б– В+ Г+ І–
8. А+ Б+ В– Г+ І+
9. А+ Б– В+ Г– І–

Тема 4.

1. А– Б+ В+ Г+ І–
2. А– Б– В+ Г– І–
3. А– Б+ В+ Г– І+
4. А– Б– В– Г+ І–
5. А+ Б+ В– Г+ І–
6. А+ Б+ В+ Г+ І–
7. А– Б– В+ Г+ І–
8. А+ Б+ В– Г+ І–
9. А– Б– В– Г– І+

Тема 5.

1. А+ Б– В+ Г+ І–
2. А+ Б+ В+ Г+ І–
3. А– Б+ В+ Г– І+
4. А– Б– В+ Г– І–
5. А– Б– В+ Г+ І+
6. А+ Б+ В+ Г+ І–
7. А– Б– В– Г– І+
8. А+ Б– В– Г+ І+
9. А– Б+ В+ Г– І–

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: Учебное пособие / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков. – 2-е изд., испр. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
2. Будко В. В. Философия науки: Учебное пособие / В. В. Будко. – Харьков : Консум, 2005. – 268 с.
3. Валеев Г. Х. Методология научной деятельности в сфере социогуманитарного знания / Г. Х. Валеев. – М. : Наука, 2005. – 234 с.
4. Гараніна Г. Г. Західно-європейська філософія ХІХ століття. Методичні вказівки до виконання курсової роботи / Г. Г. Гараніна. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – 20 с.
5. Даниляк Р. П. Методичні рекомендації з підготовки курсових робіт: Для студентів напряму 0301 „Філософія” / Даниляк Р. П. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – 40 с.
6. Дойчик М. В. Методичні рекомендації з підготовки бакалаврських, дипломних та магістерських робіт : Для студентів напряму 0301 „Філософія” / М. В. Дойчик. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. – 40 с.
7. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання : метод. рекомендації з впровадження / уклали: Галевич О. К., Штогрин І. М. – Львів : [б.в.], 2008. – 20 с.
8. Історія української філософії : Хрестоматія. Упорядник М. В. Кашуба. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 356 с.
9. Карамішева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика : Посібник для студентів та аспірантів / Карамішева Н. В. – Львів : Астролябія, 2002. – 352 с.
10. Кулинкович Т. О. Основы научного цитирования : метод. пособие для студентов и магистрантов, обучающихся по спец. 1–23 01 04 „Психология” / Т. О. Кулинкович. – Минск : БГУ, 2010. – 58 с.
11. Курносое Ю. В. Аналитика : Методология, технология и организация информационно-аналитической работы / Ю. В. Курносое, П. Ю. Конотопов. – М. : Русаки, 2004. – 512 с.
12. Микешина Л. А. Философия науки : Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. Пособие / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция; МПСИ; Флинта, 2005. – 464 с.
13. Новая философская энциклопедия : В 4 т. / Ин-т философии РАН. – М. : Мысль, 2010.
14. Общие проблемы философии науки : Словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н. В. Бряник; отв. ред. О. Н. Дьячкова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2007. – 318 с.
15. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Колектив авторів : М. І. Соловей, Є. С. Спіцин, К. К. Потапенко, З. М. Шалік. – К. : Ленвіт, 2004. – 143 с.

16. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації / Петрушенко В. Л. – 3-тє видання, перероб. і доповн. – Львів : „Магнолія плюс”; видавець СПД ФО В.М.Піча, 2005. – 506 с.
17. Поварнин С. И. Как читать книги / С. И. Поварнин. – М. : [б.в.], 1994. – 42 с.
18. Путь в философию. Антология. – М. : ПЭР СЭ; СПб. : Университетская книга, 2001. – 445 с. – (Humanitas).
19. Современная философия науки : Хрестоматия / Сост., пер., вступ. статьи и коммент. А. А. Печенкина. – М. : Наука, 1994. – 252, [2] с.
20. Справочник библиографа / Науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2006. – 592 с. – (Серия „Библиотека”).
21. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки : Учебник / Е. В. Ушаков. – М. : Издательство „Экзамен”, 2005. – 528 с. – (Серия „Учебник для вузов”).
22. Философия в систематическом изложении. – М. : Изд. дом „Территория будущего”, 2006. – 440 с. – (Серия „Университетская библиотека Александра Погорельского”).
23. Философия и методология познания : Учебник для магистров и аспирантов / Под общ. и науч. ред. В. Л. Обухова, Ю. Н. Солонина, В. П. Сальникова и В. В. Васильковой. – СПб. : Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности „Университет”, 2003. – 560 с.
24. Философия науки в вопросах и ответах : Учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский [и др.]. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 352 с. – (Высшее образование).
25. Философия науки : Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук : хрестоматия / отв. ред.-сост. Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция; МПСИ; Флинта, 2005. – 992 с.
26. Философия науки : учеб. пособие для вузов / под ред. С. А. Лебедева. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – М. : Академический Проект; Альма Матер, 2007. – 731 с. – („Gaudeamus”).
27. Філософія : освітньо-професійний комплекс: напрям підготовки 0301 – філософія, спеціальність філософія (6.030100; 7.030101; 8.030101) : навч.-метод. посібник / Упоряд. : А. Є. Конверський, В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко та ін. / За ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 464 с.
28. Хрестоматия по философии : Учебн. пособие. Издание второе, переработанное и дополненное. – М. : ПБОЮЛ М. А. Захаров, 2001. – 576 с.
29. Шпигельберг Г. Феноменологическое движение. Историческое введение / Герберт Шпигельберг / Пер. с англ. / Перевод группы авторов под ред. М. Лебедева, О. Никифорова (Ч.3). – М. : „Логос”, 2002. – 680 с.
30. Штанько В. И. Философия и методология науки. Учебное пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов / В. И. Штанько. – Харьков : ХНУРЭ, 2002. – 292 с.
31. Шульга Е. Н. Когнитивная герменевтика / Е. Н. Шульга. – М. : [б.в.], 2002. – 235 с.